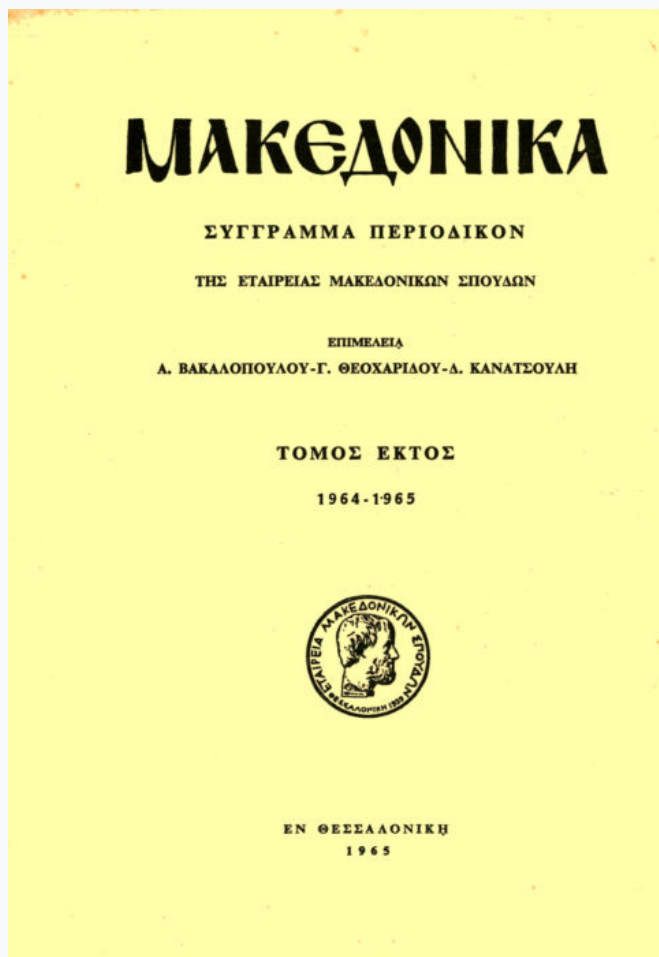

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Το Βελβεντό: η ιστορία του ονόματος της κωμοπόλεως και η ετυμολογία του

Α. Ι. Θαβώρης

doi: [10.12681/makedonika.465](https://doi.org/10.12681/makedonika.465)

Copyright © 2014, Α. Ι. Θαβώρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θαβώρης Α. Ι. (1965). Το Βελβεντό: η ιστορία του ονόματος της κωμοπόλεως και η ετυμολογία του. *Μακεδονικά*, 6(1), 173–195. <https://doi.org/10.12681/makedonika.465>

ΤΟ ΒΕΛΒΕΝΤΟ

Ἡ ἱστορία τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως καὶ ἡ ἐτυμολογία του

α) Ἡ ἱστορία τοῦ ὀνόματος

Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῶν Πιερίων, στὸ μέσο τῆς κοιλάδας ποὺ ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ τὴν ψηλότερη κορυφὴ τους, τὸ Φλάμπουρο, καὶ μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα ποὺ διασχίζει τὸ δυτικὸ τῆς κοιλάδας μέρος, σὲ ἀπόσταση 10 χλμ. ἀπὸ τὰ Σέρβια, βρίσκεται τὸ Βελβεντό, κωμόπολη γνωστὴ σήμερα ἀπὸ τὶς φράουλες, τὰ ροδάκινα καὶ τ'ἄλλα φρούτα ποὺ κάθε χρόνον σὲ ἀφθονία παράγει.

Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς λίγες ὀνομαστὲς κωμοπόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπου οἱ κάτοικοι, ζώντας κάπως παράμερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὄντας σχεδὸν ἀνενόχλητοι ἀπὸ ἐπισκέπτες ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν, διατήρησαν γνήσια τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ παράδοση, τὴ θρησκεία, τὴ γλῶσσα, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ δημιουργήσαν ἀξιοθαύμαστα ἐλληνικὰ Σχολεῖα, τὰ ὁποῖα προσέφεραν στὸν Ἑλληνισμό φωτισμένους ἀγωνιστὲς γιὰ τὴν ἀποτίναξη ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγό.

Τέκνο τοῦ Βελβεντοῦ ἦταν ὁ ἱερολοχίτης μαχητὴς τοῦ Δραγατσανίου Σταμάτης Σταματίου (Σταμάτιος Κλεάνθης), ὁ περίφημος πρῶτος ἀρχιτέκτονας ὕστερα, τοῦ νέου ἐλληνικοῦ βασιλείου.

Ὅπως καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωριῶν τῆς Ἑλλάδας¹ ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς ἔχουμε περισ-

¹ Πβ. ὁ *Μελένικος* καὶ τὸ *Μελένικο(ν)* (βλ. π.χ. Ι. Τ σ ι κ ο π ο ὐ λ ο υ, *Μελέτη περὶ λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημόδους γλώσσης*, Ἀθῆναι 1892, Ἀρχεῖα Συλλόγου «Κοραῖ» I, 45), ὁ *Στενήμαχος* καὶ ἡ *Στενήμαχος* (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1912, σ. 45) ἢ *Σαλονίκη* καὶ τὸ *Σαλονίκι*, π.χ.

τρέμουν οἱ χώρες καὶ χωριά, τρέμει τὸ Σαλονίκι

τρέμει τὸ μαῦρο Σκόπελο ποῦχει τοὺς κλέφταις μέσα

(Ἐθνικὰ ἔθματα τῆς Ἑλλάδος 1453-1821, Ἀθῆναι 1896, σ. 36, ἐκδ. ἐταιρείας ὁ «Ἑλληνισμός»),

Βελήμπεη σ' ἔκανα πασᾶ, στὸ Σαλονίκ' Βεζύρη

(στὸ ἴδιο σελ. 104),

τὴν ζώστρα 'ποῦ μοῦ ἔφερες ἀπὸ τὸ Σαλονίκι

σότερους από έναν τύπους, τούς οποίους συναντούμε κυρίως σὲ ἔντυπα. Γιατὶ οἱ κάτοικοί της ὀνομάζουν πάντοτε τὴν πατρίδα τους: τοῦ *Βιλβινδό*, ποὺ ἀνάγεται φυσικὰ στὸν τύπο τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς τὸ *Βελβεντό*-κι ἔτσι τὸν βρίσκουμε συχνὰ τυπωμένο-, καὶ τὸν ἑαυτὸ τους: οὐ *Βιλβινός* (ἢ *Βιλβινή*, τοῦ *Βιλβινό*), ποὺ προέρχεται πάλι ἀπὸ τὸν τύπο: *Βιλβινδινός* μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου καὶ ἀρχικοῦ (πρωτογενούς)¹ ἢ πρῶτα, δηλ. *Βιλβινδ*-νός καὶ μὲ ἀποβολὴ ὕστερα καὶ τοῦ *d*: *Βιλβινός*. Ὅπως ὁ τύπος τοῦ *Βιλβινδό* ἔτσι καὶ οἱ τύποι: *Βιλβινδινός* > *Βιλβινός* εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῶν βορείων ἐλληνικῶν ιδιωμάτων καὶ ἀνάγονται ἐπίσης στὸν τύπο τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς: *Βελβεντινός* (*Βελβενδινός*) κι ἔτσι τὸν βρίσκουμε ἐπίσης συχνὰ τυπωμένο.

Ὅσοι λοιπὸν ἔγραψαν ὡς τώρα γιὰ τὸ Βελβεντό τὸ κατέγραψαν μὲ τούς ἐξῆς τύπους. Θὰ τοὺς ἀναφέρω ὅπως βρίσκονται στὶς πηγὲς μὲ χρονολογικὴ σειρά:

Σὲ ἐξώφυλλο μηναίου, ἐκδόσεως 1551 τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἀγίας Τριάδας Βελβεντοῦ, βρέθηκε καὶ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Μ. Καλινδέρη² ἡ παρακάτω ἐνθύμηση:

και το παρον μιναιον υπαρχει εκ της μονης της αγιας Τριαδος εις το θεματος τοῦ Βελβενδοῦ

Πότε γράφτηκε ἡ ἐνθύμηση αὐτὴ δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Ἵσως κάτι θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς πῇ ὁ ἐκδότης, παραβάλλοντας τὰ γράμματα της μὲ τὰ γράμματα δυὸ ἄλλων ἐνθυμήσεων τῶν ἐξωφύλλων τοῦ ἴδιου μηναίου, ποὺ εἶναι χρονολογημένα τὸ ἓνα τὸ 1695 καὶ τὸ ἄλλο τὸ 1696, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔχουν ὅμως τὸ ὄνομα τῆς κωμοπόλεως³. Ἄν λοιπὸν ἡ ἐνθύμηση αὐτὴ γράφτηκε πρὶν ἀπὸ τίς δυὸ ἄλλες, τότε τὸ 1695 εἶναι *terminus ante quem*.

(Α. Σακελλαρίου, Κυπριακά, Ἀθῆναι 1891, Β, 132). πβ. καὶ Ν. Ἀνδριώτη, Ἡ Θεσσαλονικὴ στὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μακεδονικόν Ἡμερολόγιον 1957, σ. 81 κέξ., ἰδιαίτερα σ. 87 ὑποσ. 1), ἡ *Βέροια* καὶ τὰ *Βέροια*, τὰ *Γρεβενά* καὶ τὸ *Γρεβενό*. (Βλ. Μ. Α. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τῆς δυτ. Μακεδονίας χρόνων Τουρκοκρατίας, Πτολεμαῖς 1940, σ. 60 καὶ Θ. Κ. Σαράντη, Τὰ χωριά τῶν Γρεβενῶν, Ἡμερολόγιον «Δυτικῆς Μακεδονίας» 1960, σ. 207 κέξ.), αἱ *Σέρραι*, οἱ *Σέρρες*, τὰ *Σέρρας*. (Βλ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καὶ... ἡ μονὴ τοῦ Προδρόμου, Byzantinische Zeitschrift 3 [1894], 223, Β. Δ. Φόρη, Τὰ Σέρρας, μὴ ἀπροσδόκητη ὀνομαστικὴ, Νέα Ἑστία 57 [1955], 363-365), ἡ Χίος καὶ τοῦχ Χιὸν (Ν. Ἀνδριώτη, τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβισιοῦ τῆς Λυκίας, Ἀθῆναι 1961, σ. 106). Πβ. ἐπίσης τούς τύπους ξένων τοπωνυμίων, ὅπως ἡ *Γιάφα* καὶ τὸ *Γιάφα* (Α. Σακελλαρίου, Κυπριακά Β, 125), ἡ *Πρεμετή* καὶ τὸ *Πρεμέτι* (Ἑθνικά ἔξομα τῆς Ἑλλάδος, ὅ.π. σ. 104) κ.λ.π.

¹ Τὸ τρίτο δηλ. ἡ τῆς καταλήξεως -ινός· τὰ ἄλλα δυὸ εἶναι νόθα (ὕστερογενῆ), γιατί προέρχονται ἀπὸ τὴν κῶφωση τῶν δυὸ ε: *Βελβεντινός*.

² Μ. Ἀθ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα, ὅ.π. σ. 54.

³ Στὸ ἴδιο, σ. 54.

Παλαιότερη πάντως χρονολογημένη μνεία, ὅσο ξέρω, εἶναι κάποιου κώδικα τῆς μονῆς τῆς Ζάμπορδας. Ἐπειδὴ ἓνας παλαιότερος κώδικας, ὅπου ἦταν γραμμένοι οἱ ἀφιερῶταί τοῦ μοναστηριοῦ, δὲν ἦταν σὲ καλὴ κατάσταση, τὸν ἀντέγραψε τὸ 1692 «μὲ τάξιν», ὅπως γράφει, κάποιος Γιαννιώτης Ἰωάννης Ζωγράφος¹. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα Βελβεντό μαζί μὲ ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας Σερβίων (σ. 75-104 τοῦ κώδικα)².

Ὁ Μελέτιος στὴν πρώτη ἔκδοση τῆς Γεωγραφίας του τὸ 1728³ γράφει: *Βελβεδὸς κομόπολις ἀκουστή*⁴.

Σὲ ἔγγραφο τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τοῦ ἔτους 1785, διαβάζουμε: *ἦρθασε καὶ ὁ κύρ Γερμανὸς σύγγελος ἐκ τοῦ Βελβενδοῦ*⁵.

Ἄλλο ἔγγραφο τῆς ἰδίας Βιβλιοθήκης, τοῦ ἔτους 1793 ἔχει τοὺς τύπους: *εἰς Βελβενδὸν...*, *τοῦ Βελβενδοῦ...*⁶. Ἐνα ἄλλο ἐπίσης τοῦ ἔτους 1800 ἔχει τοὺς τύπους: *τὸν Βελβενδὸν... μὲ τὴν χώραν Βελβενδὸν...*⁷.

Σ' ἓνα βιβλίον μὲ τὸν τίτλον: *Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης*, τυπωμένο στὴ Μόσχα τὸ 1808, ὁ συγγραφεὺς τοῦ γράφει:

*«Εὐρίσκονται δὲ τανῶν ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτῆς (τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν) πόλεις καὶ κομποπόλεις (sic) βαρβαρικοῦς ὀνόμασι γνωριζόμεναι οἶαι, Γρεβενά, Σάτιστα, Κοζάνη, Τονιγά, Βελβεδός, Πέρβια (sic) καὶ Δομενίκου.....»*⁸.

Στὸ ἐξωκκλήσι «*Αντριάδα*» (Ἀγία Τριάδα) Βελβεντοῦ, ποὺ βρίσκεται στὴν τοποθεσίαν «*Σκεπασμένο*», ὑπάρχει μιὰ εἰκόνα τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ μουσαμῆ. Στὸ πίσω μέρος τῆς εἰκόνας εἶναι γραμμένο μὲ κόκκινη μπογιά:

Θαβορι βηλληβετο 1814⁹

Στὸ ὑπ' ἀριθμ. 124 χειρόγραφο τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, γραμμένο, κατὰ τὸν Καλινδέρη, ἀπὸ τὸν Κοζανίτη ἱερωμένο Χαρῖσιο Μεγδάνη περὶ τὸ 1818, βρίσκουμε τοῖς τύπους:

¹ Στὸ ἴδιο, σ. 57.

² Στὸ ἴδιο, σ. 61.

³ Μελέτιος, Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, Ἑνετία 1728, σ. 389, πβ. καὶ τὴ δεύτερη ἔκδοση ὑπὸ Ἀνθ. Γαζή (Βενετία 1807), τόμ. 2, σ. 450.

⁴ Στὸν πίνακα λέξεων τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1728) εἶναι γραμμένο: *Βελβαδός*.

⁵ Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Θεσσαλονίκη 1951, σ. 68.

⁶ Στὸ ἴδιο, σ. 121.

⁷ Στὸ ἴδιο, σ. 125.

⁸ Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κρομμύδη, Μόσχα 1808, σ. 10.

⁹ Φαίνεται πὺς κάποιος Θαβώρης παράγγειλε τὴν εἰκόνα σὲ ἄλλο μέρος καὶ ἔπειτα γράφτηκε ἔτσι ἡ διεύθυνση ἢ σάν ἰδιοκτῆτης ἔγραψε ὁ ἴδιος ἀπὸ πίσω τὸ ὄνομά του.

*Βενβεντόν*¹, *Βελβεντόν*, τὸ² καὶ *Βενεβεντόν*³.

Ὁ Γάλλος περιηγητής P o u q u e v i l l e στὸ ἔργο του Voyage de la Grèce, τυπωμένο τὸ 1820 (β'. ἔκδ. 1826), γράφει: *Velvendos* καὶ σὲ ὑποσημείωση ἑλληνικά: «*Βελβενδός, ἡ κατ' ἄλλους Βελβαινός, κομποπόλις*»⁴, ἐνῶ στὸ χάρτη ποὺ συνοδεύει τὸ ἔργο του, κατωμένο ἀπὸ τὸν Gauttier (1827) ἀναγράφεται: *Delvendo*.

Ὁ Βελβεντινὸς γιατρὸς Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Μ π ῖ ρ δ α ς στὴ διδακτορική του διατριβή, γραμμένη ἑλληνικά καὶ λατινικά καὶ τυπωμένη στὴ Halle τὸ 1830, γράφει α) στὴν Ἑλληνική: «*ἐγεννήθη ἐν εἰς τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ⁵ Βελβενδόν...*» καὶ β) στὴν Λατινική: «*Natus sum Thessaliae oppido Velvendo...*»⁶. Ὁ Ἀγγλος περιηγητής W. L e a k e στὸ βιβλίο του Travels in northern Greece, τυπωμένο στὸ Λονδίνο τὸ 1835, ἀναγράφει τὰ ὀνόματα: *Velvendhos*⁷, *Velvendos*⁸, *Velvendho*⁹, *Velvendo*¹⁰ καὶ *Βελβεδός, Βελβεντός*¹¹.

Στὸ Δημαρχεῖο Ἀθηνῶν ὁ θάνατος ἐνὸς ὀνομαστοῦ τέκνου τοῦ Βελβεντοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἀρχιτέκτονος Κλεάνθους Σταματίου, δηλώθηκε ὡς ἐξῆς:

20 Ἀπριλίου 1862

Ἀπέθανεν ἐνταῦθα ὁ Σταμάτιος Κλεάνθης
ἐτῶν 60, ἀρχιτέκτων, καταγόμενος ἀπὸ τὴν
Βελβεντὴ τῆς Μακεδονίας¹²

Στὸ περιοδικὸ «Πανδώρα» κάποιος Κ. Γ ο υ ν α ρ ὀ π ο υ λ ο ς σὲ μελέτη του μετὰ τὸν τίτλο Κοζανικά γράφει τὸ 1872:

¹ Μ. Κ α λ ι ν δ ῆ ρ η, Γραπτά μνημεῖα, ὁ.π. σ. 22 καὶ 23.

² Στὸ ἴδιο, σ. 18 καὶ 22.

³ Στὸ ἴδιο, σ. 23.

⁴ F. - C. H. L. P o u q u e v i l l e, Voyage de la Grèce, Paris 1824, τόμ. III, σ. 86. Ἀπὸ ποῦ ἀντιγράφει τὴν ἑλληνικὴ ὑποσημείωση, δυστυχῶς δὲν παραπέμπει. Τὸ *Βελβαινός* ἴσως νὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ κάτοικου τῆς κομποπόλεως *Βιλβινός* (βλ. παραπάνω σ. 174) ποὺ θὰ προφερόταν καὶ τότε ἔτσι ὅπως καὶ σήμερα.

⁵ Τὸ Βελβεντὸ ὑπάρχονταν τότε στὴ Θεσσαλία (πβ. καὶ Μ ε λ ε τ ῖ ο υ, Γεωγραφία, ὁ.π., ὁ ὁποῖος τὸ ἀναφέρει στὸ κεφάλαιο περὶ Θεσσαλίας).

⁶ Δ. Μ π ῖ ρ δ α, Διατριβὴ ἐναίσιμος κ.λ.π., Ἔλλη 1830. (Ὁλόκληρο τὸν τίτλο βλ. στὸν Ν. Δ ε λ ι α λ ῆ, Κατάλογος ἐντύπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Μέρος Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 158).

⁷ W. M. L e a k e, Travels in northern Greece, London 1835, τόμ. III, σ. 332.

⁸ Στὸ ἴδιο, σ. 332, 337.

⁹ Στὸ ἴδιο, σ. 332.

¹⁰ Στὸ τέλος τοῦ τρίτου τόμου στὸ χάρτη: Macedonia including Paeonia with adjacent parts of Illyria and Epirus.

¹¹ Στὸ ἴδιο, σ. 332, ὑποσημ. 1.

¹² Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σ. 79, πβ. καὶ Χ ρ. Ε. Ἀ γ γ ε λ ο μ ᾶ τ η. Τὰ δημιουργήματα ἐνὸς περιέρρου ἀνθρώπου (δηλ. Σταματίου Κλεάνθους), δυὸ σημειώματα, Νέα Ἑστία 20 (1936), 1029.

«Σερβίων καὶ Βελβεντοῦ...», «...ἡ δὲ βασιλὶς Θεοδώρα διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὑπηκόων ἐχορήγησεν...τὸν μεταξὺ τῆς σιδηρᾶς πύλης καὶ τῆς Δελβεντοῦ τόπον», «...πρὸς ἀνατολὰς δὲ πολίχνη Βελβεντός...»¹, «...Ὁ Βελβεντός, καὶ ἀρχαιότερον Δελβεντός, ἔστι πολίχνη...»².

Ὁ μαθητὴς τοῦ Γ. Χατζιδάκη Ι. Τσιικόπουλος ἀπὸ τὸ Καταφύγι (γειτονικὸ χωριὸ τοῦ Βελβεντοῦ), ποὺ χρημάτισε καὶ δάσκαλος στὸ Βελβεντό, τὸ ὀνομάζει τὸ Βελβενδὸν εἴτε ὁ Βελβενδός, κομμόπολις μεῖζων τοῦ Καταφυγίου³. Ὁ σύγχρονός του Βελβεντινὸς φιλόλογος καὶ γλωσσολόγος Ε. Μπουντῶνας, μαθητὴς καὶ αὐτὸς τοῦ Γ. Χατζιδάκη, τὸ γράφει στὴ διατριβή του μὲ τὸν τύπο: *Τὸ Βελβεντό*, ἀναφέρει δὲ πὼς στὸ Λειβάδι τοῦ Ὀλύμπου προφέρεται *Βιρβιντό*⁴.

Ὁ Σ. Ψάλτης τὸ 1905 γράφει: «...ἐν Βελβενδίῳ...»⁵. Στὸ Ἡμερολόγιο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1931 διαβάζουμε «ἀπὸ τὸν Βελβεντὼ τῆς Μακεδονίας (κομμόπολιν πλησίον τῆς Ναούσης) (sic)»⁶.

Ἡ πολυτυπία αὐτῇ, ποὺ ὅπως θὰ δοῦμε συνεχίστηκε ὥς τὰ χρόνια μας, ἔκαμαν τὸν Α. Γερακάρη, ποὺ ἀσχολήθηκε ἐρασιτεχνικὰ μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς κομποπόλεως, νὰ γράψῃ τὸ 1937:

«...ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ξέρω κι ἐγὼ καὶ ὅσοι ἀκοῦν τὴν ὀνομασίαν ταύτην εἶναι ἂν αὕτη εἶναι γραμματικῶς...γένους ἀρσενικοῦ, θηλυκοῦ ἢ οὐδετέρου. Ὁ Βελβενδός: ἡ Βελβενδός; ἢ τὸ Βελβενδό;»⁷

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Α. Γερακάρης τὸ ἔγραψε κατὰ καιροὺς μὲ διαφορετικοὺς τύπους, ὅπως π.χ. ἡ Βελβενδός τὸ 1935⁸, τὸ Βελβενδὸν τὸ ἴδιο ἔτος⁹, τὸ Βελβενδό τὸ 1938¹⁰, ἐνῶ τίς περισσότερες φορὲς τὸ γράφει χωρὶς ἄρθρο: Βελβενδός, ἐκ Βελβενδοῦ, ἐν Βελβενδόῳ, εἰς Βελβενδόν¹¹.

Θὰ ἀναφέρουμε ἀκόμα μιὰ ἐπιλογὴ ἀπὸ τύπους ποὺ συναντοῦμε μετὰ τὸ 1950.

¹ Πανδώρα 22 (τευχ. 525), σ. 494.

² Στὸ ἴδιο 22 (τευχ. 526), σ. 507.

³ Ι. Τσιικόπουλου, Μελέτη περὶ λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημόδους, Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης Ι, σ. 35.

⁴ Ε. Μπουντῶνας, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, Ἀρχεῖα ὁ.π. ΙΙ, σ. 5.

⁵ Σ. Ψάλτης, Θρακικά, Ἀθήναι 1905, σ. 170.

⁶ Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σ. 78.

⁷ Α. Γερακάρη, Ἡ ὀνομασία «Βελβενδός», Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1937, σ. 64.

⁸ Α. Γερακάρη, Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων τῆς, Ἐφημερίδα «Βόρειος Ἑλλάς» 17 Νοεμβρίου 1935 (Κοζάνη).

⁹ Στὸ ἴδιο.

¹⁰ Α. Γερακάρη, Ἡ ὀνομασία «Βελβενδός», Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1938, σ. 40.

¹¹ Στὸ ἴδιο, σ. 37-41, πβ. καὶ 1937, σ. 57-64.

Ὁ Β. Φάβης στὸ περιοδικὸ Ἀθηνᾶ γράφει: *Βελβεντός*¹, ὁ Μ. Καλινδέρης πού τὸ βρίσκει συχνὰ στὰ ἔγγραφα τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης προτιμᾷ τὸν τύπο *Βελβενδό*², ὁ Ι. Ἀντωνιάδης, δικηγόρος Βελβεντινός, τὸ γράφει τὸ *Βελβεντό* (ὅπως καὶ ὁ Ε. Μπουντώνας πού εἶδαμε, βλ. παραπ. σ. 177) καὶ σημειώνει πὺς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλάζουμε τὰ γένη τῶν ὀνομάτων ἢ νὰ τροποποιοῦμε τοὺς φθόγγους, ἀλλὰ νὰ διατηροῦμε τίς ὀνομασίες «ὅπως αὐταὶ διασώζονται εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ». Ὅχι ὁ *Βελβενδός* οὔτε ἡ *Βελβενδός*, ἀλλὰ ἀτόφιο τὸ *Βελβεντό*³.

Ὁ καθηγητὴς Μ. Λάσκαρις τὸ γράφει, ὅπως τὸ βρίσκει στὴν ἐργασία τοῦ Γιουκοσλάβου Ρ. Σκοκ, *Βελβενδός*⁴, πού διατηρεῖ καὶ ὁ καθηγητὴς Στ. Κυριακίδης⁵.

Ὁ κ. Ε. Μπουντώνας, τραπεζιτικὸς συνταξιούχος καὶ ἀνεπιτόμου τοῦ ὁμώνυμου μακαρίτη ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου πού εἶδαμε (βλ. παραπ. σ. 177), ἀνάγει ἐπίσης τὸν διαλεκτικὸν τύπον τοῦ *Βιλβιντό* στὴ σημερινὴ κοινὴ Νεοελληνικὴ καὶ τὸ γράφει, ὅπως ὁ θεὸς του καὶ ὁ Ἰ. Ἀντωνιάδης (πού εἶδαμε πιὸ πάνω), τὸ *Βελβεντό*⁶.

Σήμερα οἱ διάφορες δημόσιες κ.λ.π. Ὑπηρεσίες, πού στέλλουν ἔγγραφα στὴν Κοινότητα τοῦ Βελβεντοῦ, γράφουν: *πρὸς τὴν Κοινότητα Βελβενδοῦ* ἢ *Βελβεντοῦ*, εἰς *Βελβενδὸν* ἢ εἰς *Βελβεντόν* ἢ *Βελβεντό* κλπ.⁷.

Ἐπίσημα τὸ Ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν γράφει: ὁ *Βελβεντός*, τοῦ *Βελβεντοῦ*⁸. Τελευταία ἀπευθύνθηκε στὴν Κοινότητα καὶ ρώτησε, ποιά τέλος πάντως εἶναι ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τῆς κομποπόλεως. Τὰ ἄλλα Ὑπουργεῖα γράφουν πότε *Βελβενδοῦς*, πότε *Βελβενδό* ἢ *Βελβενδώ*. Στὸ μητρώο ἀρρένων (1961) τῆς Κοινότητος γράφεται *κοινότης Βελβεντοῦ*.

Μιά ὁδὸς στὴν Ἀθήνα ὀνομάζεται: *ὁδὸς Βελβενδοῦς*⁹.

¹ Ἀθηνᾶ 55 (1951), 14.

² Μ. Καλινδέρης, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1676-1808. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σελ. 90, 123.

³ Ι. Ἀντωνιάδου, Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό, Ἐφημερίδα «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» 2 Ἰανουαρίου 1952 (Κοζάνη).

⁴ Μ. Lascaris, Survivances dans la toponymie de la Macédoine des «Frances» d'avant et après la IVe croisade, Byzantion, τόμ. 23 (1953), 5.

⁵ Μακεδονικά 3 (1953-55), 451.

⁶ Ε. Μπουντώνας, Ἱστορικὰ τοῦ Βελβεντοῦ ἐκ παλαιῶς μεμβράνης, Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1955, σ. 109 κέξ.

⁷ Πβ. «Γεωπονικὴ Ἐφημερίδα» Θεσσαλονίκης, 1960-61.

⁸ Στοιχεῖα ἀρχικῆς ἀναγνώρισεως: *Κοινότης Βελβενδοῦ* (Βασιλικὸ διτάγμα 19-12-1918 - ΦΕΚ Α260) 1918 (βλ. Στοιχεῖα συστάσεως καὶ ἐξελέξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 26, Νομὸς Κοζάνης, Ἀθῆναι 1961, σ. 392 «= Κοινότης Βελβεντοῦ, ἔδρα: Βελβεντός, ὁ, συνοικισμοὶ ἀρχικῶς ἀπαρτίσαντες τὴν Κοινότητα: Βελβενδός».

⁹ Ἐφημερίδα «τὸ Βῆμα» 25 Ὀκτωβρίου 1961, σ. 8.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ

τοὺ Βιλβιντό		
τὸ Βελβεντό		
τὸ Βελβεντόν		
τὸ Βελβενδόν	τοῦ Βελβενδοῦ	
τὸ Βελβενδό		
ὁ Βελβεντός		
ὁ Βελβενδός		τὸν Βελβενδόν
		εἰς Βελβενδόν
ἡ Βελβενδός		τὴν Βελβενδόν
	Βελβενδοῦς	(τὴν χώραν) Βελβενδόν
Βελβεντώ		τὴν Βελβεντώ
Βενβεντόν		τὸν Βελβεντώ
Βενεβεντόν		
(Βελβενδό)		
Βελβενδώ		
Βελβεδό		
Βηλληβετό		
Βιρβιντό		
		ἐν Βελβενδίῳ
(Βελβεντός)		
Βελβεδός		
Βελβαινός		
Δελβεντός	τῆς Δελβεντοῦ	
Velvendo		
Velvendho		
Velvendos		
Velvendhos		
Delvendo		

Τὰ λεωφορεῖα τέλος ποὺ ἐκτελοῦν τὴ συγκοινωνία Κοζάνη - Βελβεντὸ ἀναρτοῦν πινακίδες μὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ ὀνομασία, ὅπως *ΒΕΛΒΕΝΤΟ*, *ΒΕΛΒΕΝΔΟ*, *ΒΕΛΒΕΛΟ*, *ΒΕΛΒΕΝΔΩ* κλπ.

* *

Γιὰ τὸ ὄνομα τῶν κατοίκων γράφτηκαν οἱ τύποι: *Βελβεντινός*, π.χ. «μετροῦνται εἰς *Βέροϊαν* ἀπὸ τοὺς *Βελβεντινοὺς* ἀπερχομένους εἰς τὸ παζάρι... (1794)¹, *Βελβενδινός*², *Les Velveniotes* (Pouqueville)³.

Οἱ ἴδιοι, ὅπως εἶδαμε, ὀνομάζονται σήμερα *Βιλβινοί*. Κάποτε ἄκουσα καὶ τὸν τύπο *Βελβενδιώτες*, ἴσως κατὰ τὸ *Καταφυγιώτες*, ἀλλ' αὐτὸ γίνεται συνήθως ἀπὸ κείνους, ποὺ δὲν ξέρουν τὸν συνηθισμένο τύπο.

β) Ἡ ἐτυμολογία τοῦ

Μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως ἀσχολήθηκαν μέχρι τώρα ἄρκετοί, κυρίως ἐρασιτέχνες λόγιοι, οἱ ἐτυμολογίες τους ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ μία ποὺ νομίζουμε ὅτι εἶναι καὶ ἡ σωστή, δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὲς εἰκασίες καὶ φαντασία.

Πρώτη, ὅσο ξέρω, μνεῖα γίνεται στὸ Χειρόγραφο τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ποὺ εἶδαμε. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀποδίδεται, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὸν Μ. Καλινδέρη στὸν ἱερωμένο καὶ λόγιο Χ α ρ ί σ ι ο Μ ε γ ά ν η⁴, Κοζανίτη, καὶ πρέπει νὰ γράφτηκε κατὰ τὸ 1818⁵.

Γράφοντας γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς Κοζάνης ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ὄνομα Κοζάνη ἢ Κοσάνη «μετεσχηματίσθη ἀπὸ τῆς εἰς τὴν *Καλαβρίαν* μικρᾶς πόλεως, ἣτις *Κόσα* καὶ *Κόσσανον* ἐκαλεῖτο. Τοῦτο ἀποδείκνυται ἂν ἐνώσωμε μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ ὅσα πολλαχοῦ εἰς τὴν περίχωρόν της σώζονται καὶ τὴν σήμερον λατινικὰ ὀνόματα πολιχνίων καὶ χωρίων καὶ τόπων⁶». Τέτοια ὀνόματα χωρίων καὶ τόπων, γράφει, εἶναι πολλά, π.χ. *Καيسάρεια*, *Γρατζιανή*, *Παλαιογραφτζιανή* (σημερινὸ *Παλιουγράφισσανου*), *Γαλλιανή* (σημερινὴ *Κάλλιανη*), *Βεντιβιανή* σημερινὴ *Φ'τίδιαν* = *Πολύφτου*) καὶ τελειώνει ὡς ἐξῆς: «*Μία κόμη* ὡς 3 ὥρας μακρὰν τῶν *Σερβίων* εἶναι ὁμώνυμος μὲ τὴν *Ἰταλικὴν* πόλιν *Βενεβεντόν* καὶ κατὰ τινὰ παραφθορὰν *Βελβεντόν* (τὸ) κτ...»⁷. Αὐτὰ ἀναφέρει στὸ κεφάλαιο περὶ Κοζάνης. Στὸ

¹ Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα, δ.π., σ. 112.

² Μ. Καλινδέρη, Σημειώματα Ἱστορικά (ἐκ τῆς Δυτ. Μακεδονίας), Πτολεμαῖς 1939, σ. 17.

³ F. - C. H. L. Pouqueville, δ.π. τόμ. III, σ. 86.

⁴ Μ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα κ.λ.π., σ. 6.

⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 9.

⁶ Στὸ ἴδιο, σ. 17.

⁷ Στὸ ἴδιο, σ. 18.

κεφάλαιο περί Βελβεντοῦ ὁ συγγραφεὺς γράφει τὰ ἑξῆς : «*Βελβεντόν καὶ Βελβεντόν κώμη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῶν Σερβίων ὡς 3 ὥρας ἀπέχονσα... Τὸ ὄνομα Βελβεντόν καὶ Βενεβεντόν ὅτι ἐδόθη εἰς τὸν τόπον ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐλέχθη εἰς τὸ περὶ Κοζάνης (βλ. παραπάνω), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέχει αὐτὴ ἡ κώμη ὡς ὥρας 5*»¹.

¹ Αποσπάσματα ἀπὸ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης δημοσίευσεν καὶ ὁ Π. Ν. Λιούφης στὸ βιβλίον του, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, καὶ ἰδιαίτερα τὸ κεφάλαιον περὶ Κοζάνης, σταματώντας στὴ φράση: «...*Μία κώμη τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Σερβίων εἶνε ὁμώνυμος μὲ τὴν Ἱταλικὴν Βενέβεντον κ.λ.π.*»².

² Ὑστερα ἀπὸ τὸν Χ. Μεγδάνη καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα θίγει τὸ ζήτημα ὁ μακαρίτης ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Ε. Μπουντῶνας, Βελβεντινός. Ὁ Μπουντῶνας στὴν ἐξαιρετικὴ διατριβή του «*Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ*» γράφει τὰ ἑξῆς: «*Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λέγονται μὲν πολλὰ, ἀλλὰ τὸ γλωσσικῶς πιθανώτερον εἶναι ἢ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ *dervend*³ (= διάβασις) παραγωγή αὐτοῦ· λέγω δὲ γλωσσικῶς πιθανόν, διότι ἡ ἐναλλαγή τοῦ δ καὶ β καὶ ἡ τοῦ ρ καὶ λ δὲν εἶναι τι ἀσύνηθες ἐν τῇ φωνητικῇ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Αἰθαδίῳ τοῦ Ὀλύμπου προφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο Βιρβιντό, ὅπερ δύναται ἴσως νὰ ἐκληφθῇ ὡς διάμεσος τύπος μεταξὺ τῶν: Δερβεντό καὶ Βιλβιντό (τό)*»⁴.

Τὸ 1930 ὁ παπποῦς μου Α. Γ. Παπαγεωργίου, διευθυντὴς τότε τοῦ Ἀρρεναγωγείου Βελβεντοῦ, ἔγραφε στὸ λεύκωμα τοῦ Νομοῦ Κοζάνης⁵:

«*Πότε ἐκτίσθη (ἡ κωμόπολις) δὲν εἶναι γνωστόν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς ἐδόθη ἐπὶ Λατινοκρατίας, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλείδος ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204. Τινὲς φρονοῦν ὅτι ἡ λέξις Βελβενδός ἔχει συγγένειαν μὲ τὴν Βενδίδα, θεὰν θρακικὴν, ὡς Ἀρτεμιν λατρευομένην, περὶ ἧς λόγον ποιεῖται καὶ ὁ χαριέστατος Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἰκαρομένιππον «ἐξ οὗ δὲ ἐν Δελφοῖς μὲν Ἀπόλλων τὸ μαντεῖον κατεστήσατο ἐν Περγάμῳ δὲ τὸ ἱατρεῖον ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ τὸ Βενδίδειον ἐγένετο ἐν Θράκῃ...»⁶. Ἐὰν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ θέσει τῆς κωμοπόλεως οὐδὲν τὸ ἀρχαῖον ὑπάρχει μαρτυροῦν τι...ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ τὰ περίξ χωρία τὰ ἐντεῦθεν καὶ πέραν*

¹ Στὸ ἴδιο, σ. 22 κξξ.

² Π. Ν. Λιούφης, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, σ. 18.

³ Τουρκ. *dervend* καὶ *dervent* = πέρασμα, διάβασις.

⁴ Ε. Μπουντῶνας, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ κ.λ.π., δ.π. σ. 5.

⁵ Α. Παπαγεωργίου, Βελβενδός, Ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι: Λεύκωμα Νομοῦ Κοζάνης. Ἐκδόσις «Βορείου Ἑλλάδος», Κοζάνη 1930, σ. 112.

⁶ Λουκιανὸς, Ἰκαρομένιπος 24.

τοῦ Ἀλιάκμονος φέρουσιν ὀνόματα μαρτυροῦντα τὴν Λατινοκρατίαν, Γρατσιάνη (Γρατιανή), Σέρβια (Φυλακαί), Καισαρεία, Κάλλιανη (Calenus - cales = πόλις τῆς Καμπανίας) Βυτιβιανή (ventus = ἄνεμος - νία - na) ἀνεμόεσσα, πρὸς δὲ καὶ πόλεις πλησίον τῆς Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας, τὴν Beneventum, Βενεβεντόν (τῆς Σαμνιτίδος), πολὺ συγγενεῦσαν μὲ τὴν «Βελβεντόν» δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι κωμόπολις ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Φραγκοκρατίας».

Τὸ 1935 ὁ Α. Γερακάρης δημοσίευσε στὴν ἐφημερίδα «Βόρειος Ἑλλάς» τῆς Κοζάνης μιὰ σειρά μικρῶν ἄρθρων μὲ τὸν τίτλο «Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων της». Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ στὴν «ἱστορικὴν αἰτίαν», ὅπως γράφει, τῆς ὀνομασίας Βελβενδός, δὲν κάνει ὅμως τίποτε ἄλλο παρὰ ἀντιγράφει τὴ σχετικὴ περικοπὴ τοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ὅπως τὸ δημοσίευσε, καθὼς εἶδαμε, ὁ Π. Ν. Λιούφης στὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Κοζάνης». «Οὕτω, λέγει ὁ Γερακάρης, ἡ ὀνομασία Βελβενδός εἶναι ὁμώνυμος (κατὰ παραφθοράν) μὲ τὴν Ἰταλικὴν Βενέβεντον»¹.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα στὸ «Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας» τοῦ ἔτους 1937 δημοσιεύει ὁ ἴδιος εἰδικὴ τώρα πραγματεία μὲ τὸν τίτλο «Λαογραφικά, Ἡ ὀνομασία Βελβενδός», ὅπου γράφει στὴν ἀρχὴ τὰ ἑξῆς: «Ἡ δημοσιευθεῖσα πέρυσι (1935) στὴ «Βόρειον Ἑλλάδα» μελέτη μου «Παρατσούκλια Βελβενδοῦ» ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ... διαμαρτυρηθοῦν, οἱ ἀρμοδιώτεροι ἐμοῦ, διὰ τὴν αὐθαίρετον γνώμην μου ὅτι ἡ ὀνομασία «Βελβενδός» παράγεται ἐκ τῆς λατινικῆς ὀνομασίας - κατὰ παραφθοράν βέβαια - Venevendum, διαφωνοῦντες οὕτω καὶ πρὸς τὸν συγγραφεὰ τῆς Ἱστορίας τῆς Κοζάνης Λιούφην ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀντέγραψα τὴν σχετικὴν παράγραφον. Τὰ κατωτέρω ὅμως ἐλπίζω ὅτι θὰ δικαιολογήσουν τὴν παραγωγὴν τῆς ὀνομασίας»

Εἶναι δὲ τὰ «κατωτέρω», μὲ λίγα λόγια, τὰ ἑξῆς:

Τὰ παιδιὰ τοῦ Βελβεντοῦ χρησιμοποιοῦν στὰ παιγνίδια τους τὴν ἀρίθμηση «ἔνα μου, δούδον μου, τρίκακα, τσέτσελα, πέγκα, λέγκα, σουῖδι, μουῖδι, δάλι, βιδέκ», ἡ ὁποία, λέγει, εἶναι «σχεδὸν ὁμοία» μὲ τὴν λατινικὴ ἀρίθμηση unus, duo, tres κ.λ.π. Ἐπίσης παρέβαλε, λέγει, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ γάμου τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅπως περιγράφονται στὸ βιβλίον τῶν Κραῖ καὶ Γιέκινς (σ. 88-94)², καὶ βρῆκε «μικράς, ἐλαχίστας διαφοράς». Παραθέτει ὕστερα λατινικὰς λέξεις, ποὺ σώζονται στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ, ὅπως καρδάρ', ἀλάργα, κατίνα (= κλειδαριά), τέμπλο (= τὸ χώρισμα τοῦ ἱεροῦ στὴν ἐκκλησίαν) καὶ τὸ τοπωνύμιον Γρατσιάν' ποὺ εἶναι, λέγει, παραφθορὰ τῆς λ. Γρατιανή καὶ αὐτὴ πάλι παραφθορὰ τῆς Graecia «ἥτοι ἐλληνικὴ γῆ».

¹ Α. Γερακάρη, Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων της, ὅ.π.

² Γιὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν δίνει ὁ Γερακάρης κανένα ἄλλο στοιχεῖο.

Μὲ τὴν ἐτυμολογία πού πρότεινε ὁ Ε. Μπουντόνας (ἀπὸ τὴν τουρκ. λ. *dervend*=διάβασις) διαφωνεῖ «γιατί, λέγει, ἡ φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους τῆς κομποπόλεως δὲν δικαιολογεῖ τὴν ὀνομασίαν «διάβασις». Τέλος παραθέτει καὶ μιὰ «μυθολογικὴ» ἐτυμολογία πού τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὸν παπποῦ μου Α. Παπαγεωργίου. Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Μιὰ ὁμάδα γυναῖκες κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ πῆγε γιὰ ἀγροτικὲς ἐργασίες κοντὰ στὸν Ἀλιάκμονα ποταμό, στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Ἰμερα. Ἐκεῖ τὶς ἐπετέθηκαν οἱ κάτοικοι τοῦ ἀντικρυνοῦ χωριοῦ μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ πού εἶχαν κάποτε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἐπετέθηκαν ἐναντίον τῶν Σαβίνων. Αὐτὲς ἀντιστάθηκαν, ἄρχισαν νὰ φωνάζουν καὶ στίς φωνές τους ἔτρεξαν οἱ ἄντρες τους πού ἦταν σκορπισμένοι στὴν κοιλάδα, στὰ χωράφια τους καὶ καταδίωξαν τοὺς ἐπιτεθέντας μὲ βέλη. Γυρίζοντας στὸ χωριὸ οἱ γυναῖκες φόρεσαν θριαμβευτικὰ τὰ μαντήλια τους (τὰ κατσιούλια)¹ κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν τραυματισθέντων σωτήρων των. Ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε τὸ χωριὸ Βελβενδὸς ἀπὸ τὸ *βέλεμος*=βέλος.

Καὶ συμπεραίνει ὁ Γερακάρης: «Καὶ πρέπει νὰ ψιθυρίζῃ καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ...κατόπιν τῶν ἐκτεθέντων μποροῦμεν ἴσως νὰ πούμε ὅτι ἴσως εὐρεθῇ τὸ ἐτυμολογικὸν τῆς ὀνομασίας «Βελβενδός».

Στὴ μονογραφία αὐτὴ μιὰ μονάχα ἀπάντηση δόθηκε μὲ ἐπιστολὴ ἀπὸ κάποιον φίλο τοῦ Γερακάρη «μαχητὴν τῶν γραμμάτων», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀνάγκασε τὸ Γερακάρη νὰ ἐπανέλθῃ τὸν ἄλλο χρόνο (1938) μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ὑποχρεωμένος, λέγει, νὰ ἐπανασυζητήσῃ τὸ αὐτὸ θέμα, γιατί ὁ φίλος του δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν «εὐλόγοφανῇ εἰρμόν τῶν σκέψεών του». Κατὰ τὴν γνώμη ἐκείνου ἡ ὀνομασία τῆς κομποπόλεως εἶναι *Βιλβεντώ* ἀπὸ τὶς γαλλικὲς λέξεις *Ville vin d'eau*, πού δόθηκε στὴν κωμόπολη ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτία: Στὰ παλιὰ χρόνια τὸ Βελβεντό εἶχε μεγάλη παραγωγὴ κρασιοῦ πού μετέφεραν οἱ Βελβεντινοὶ ἀγωγιάτες μὲ τὰ μουλάρια τους μέσω Καταφυγίου-Κατερίνης ἢ μέσω Ἐλασσόνας-Λάρισας στὴ Θεσσαλονικίη ἢ στὸ Βόλο. Στὸ δρόμο οἱ ἀγωγιάτες ἀνοίγαν τὰ τουλούμια τους, ἔπιναν κρασί καὶ τὸ συμπλήρωναν ὕστερα μὲ νερό. Τὸ ἴδιο ἔκαναν ὕστερα καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Θεσσαλονίκης ἢ τοῦ Βόλου καὶ τὸ κρασί ἔφτανε στὸ ἐξωτερικὸ νερωμένο. Ἔτσι ὀνόμασαν οἱ ξένοι (ὑποτίθεται πὼς θὰ ἦταν μόνο Γάλλοι) τὸν τόπο προελεύσεως *Ville vin d'eau* (πόλη τοῦ νερωμένου κρασιοῦ) δηλ. *Βιλβεντώ*.

Ἐδῶ ὁ Γερακάρης θυμῆθηκε τὴν ἱστορίαν τῆς ὀνομασίας τοῦ οὔζου

1. *Κατσιούλ'*, τὸ, τὸ «κατσιούλι», εἰδικὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν γυναικῶν, ὑποκορ. τῆς λ. *κασιούλα*=ρουμ. *căciulă* (=σκούφια), βλ. Ν. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολ. Λεξ. σ. 99. Σήμερα ἡ γραφικὴ στολὴ τῶν γυναικῶν τοῦ Βελβεντοῦ μὲ τὰ «κατσιούλια» στὸ κεφάλι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες γενικὰ ἐθνικὲς στολές, δὲν εἶναι πιά σὲ χρῆση.

ἀπὸ τῆ φράση *uso Marsillia*, ποὺ ἀναφέρει ὁ Α. Τζάρτζανος¹, ἀντέγραψε τὴ σχετικὴ περικοπὴ καὶ τὸ γεγονὸς τὸν ἐνέβαλε σὲ σκέψεις. Τελικὰ ὅμως ἀποκρούει τὴν ἄποψη αὐτή, γιατί λέγει «δέον ν' ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ *κρασιὰ Βελβενδοῦ* πῆγαιναν ἀπ' εὐθείας...εἰς *Γαλλίαν* ἢ *Ἑλβετίαν* ἢ *Βέλγιον*, αἱ μόναι *χῶ-ραι* (*sic*) ἔνθα ὁμιλεῖται ἡ *γαλλικὴ γλῶσσα*». Ἀποδίδει τὴν ὁμοιότητα αὐτὴ σὲ ἀπλὴ σύμπτωση καὶ βάζει τὴν ἄποψη τοῦ ἐπιστολογράφου στὸ περιθώριο.

«Δὲν διεκδικῶ, γράφει τελειώνοντας ὁ Γερακάρης, μὲ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ *Η.Δ.Μ.* τοῦ 1937 (σελὶς 57) γνώμην μου περὶ τῆς αἰτίας καὶ σημασίας τῆς ὀνομασίας «*Βελβενδός*» οὔτε τίτλον αὐθεντικότητος οὔτε προνομακίην τινὰ προστασίαν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας μου, ἀπεναντίας μὲ ἰδιαιτέρη χαρὰ θὰ ἴδω ἀπορριπτομένην τὴν γνώμην μου αὐτὴν μὲ ἱστορικὰ ὅμως γεγονότα καὶ ὄχι, αὐθαιρέτως μὲ σπινθηροβόλα λογοπαίγνια ἢ γρίφους».

Τὴν ἴδια χρονιά (1938) δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Γιουγκοσλάβο P. Skok σὲ γιουγκοσλαβικὸ περιοδικὸ ἡ παρακάτω γνώμη γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου «*Βελβενδός*», ἡ μόνη, ὅπως πιστεύουμε, ποὺ ὑποστηρίζεται σωστά καὶ ἀπὸ ἄποψη γλωσσικῆ.

Γράφει λοιπὸν ὁ Skok:

Na otsečku reke Bištrice koju ispituјemo u ovoj studiju, pravi grčki toponimi su ovi: 1. Velvendos «Βελβενδός» naziv koji je nastao za dobi Latinskog carstva u 13 veku. Ime se izvodi od ital. Benevento sasvim pravilno sa fonetskim novogrčkim razvoјem suglasničke grupe nt u vđ i sa disimilacijom n-n=λ-v)².

(Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ ποταμοῦ Βίστριτσα - Ἀλιάκμονος, μὲ τὴν ὁποίαν καταγινόμεστε στὴ μελέτῃ αὐτῇ, γνήσια ἑλληνικὰ τοπωνύμια εἶναι τὰ ἑξῆς: 1. Βελβενδός, ὀνομασία ἡ ὁποία γεννήθηκε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ παράγεται ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Benevento, ἐντελῶς ὀρθά, σύμφωνα μὲ τὴ νεοελληνικὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τῶν συμφώνων ντ σὲ νδ καὶ μὲ τὴν ἀνομοίωση ν-ν=λ-ν)³.

Τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ P. Skok δέχεται καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μ. Λάσκαρις. «*Son etymologie*, γράφει ὁ κ. Λάσκαρις, *du nom du Βελβενδός par Benevento est aussi ingénieuse qu' évidente*»⁴. Κρίνοντας τὸ βιβλίο

¹ Α. Τζάρτζανος, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1932, σ. 145 κέξ., πβ. καὶ Indogermanische Forschungen 52 (1934), 185 κέξ.

² P. Skok, Glas srpske akademije, τόμ. 176, Beograd 1938, σ. 261.

³ Τὸ κείμενο καὶ τὴ μετάφραση εἶχε τὴν εὐγενικὴ καλωσύνη νὰ μοῦ τὴ στείλῃ ἀπὸ τὸ Βελιγράδι ὁ φίλος κ. Ι. Παπαδριανός, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τῆ θέσε αὐτῇ.

⁴ M. Lascaris, Survivances dans la toponymie de la Macédoine des «Francs» d' avant et après la IVe croisade, Byzantion τόμ. 23 (1953), 5 κέξ. Ὁ κ. Λάσκαρις

τοῦ κ. Λάσκαρι ὁ καθηγητὴς Στ. Κυριακίδης, στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικά» (τόμ. 3 [1953-55], σ. 451), γράφει:

«Τὰ τελευταῖα ταῦτα τοπωνύμια ὁ Λάσκαρις συσχετίζει μὲ τὸ ὄνομα τῆς κομποπόλεως Βελβενδὸς καὶ ἀποδέχεται τὴν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *Benevento* ἐτυμολογίαν, ἣν κατὰ τὸν Λάσκαριν ἔδωσε πρῶτος ὁ Πέτρος Σκόκ εἰς τὴν ἐκτενῆ περὶ τῆς περιοχῆς Σερβίων μονογραφίαν του ἐν *Glas* τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας, 178 (1938). Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην προέτεινε πρῶτος ὁ Χαρίσης Μεγδάνης, ὀνομαστὸς λόγιος τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Εἰς τὴν «Ἀπογραφικὴν ἔκθεσιν τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας», τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Καλινδέρη, ὁ Μεγδάνης γράφει: «Μιὰ κόμῃ ὡς τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Σερβίων εἶναι ὁμώνυμος μὲ τὴν ἰταλικὴν πόλιν Βενεβεντόν καὶ κατὰ παραφθορὰν Βελβεντόν...».

Τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ *Beneventum* τῆς Ἰταλίας δέχεται καὶ ὁ ὀνομαστὸς γερμανὸς σλαβολόγος Μ. Vasmer, χωρὶς σχόλια. Ὁ Vasmer στὸ βιβλίον του: *Die Slaven in Griechenland*, θέλοντας νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόματος Βελζητία ἀπὸ τὸ Βελεγεζίτια γράφει: «*Zum Schwund des zweiten Vokals in *Bele(γε)ζίτια*» Βελζητία vgl. den *Vokalschwund in Βελβενδὸς aus lat. Beneventum*¹.

Τὸ 1951 ὁ Β. Φάβης στὴν ἐργασία του «Ὁ δυναμικὸς τόνος τῆς βορείου ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ἀθηνᾶ», γράφει τὰ ἑξῆς:

«Οὕτως ἡ λέξις διαβατὸς δηλοῦσα τὸ μέρος διὰ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ διαβῇ, καθὰ παρ' ἀρχαίοις ἡ λέξις διάβασις, ἀποδοθεῖσα εἰς τοπωνύμιον καὶ ἀπὸ προσηγορικῶν καταστάσα κύριον ὄνομα, ἀπεσπάσθη τοῦ ρήματος διαβαίνω, διάβημα, θὰ διαβῶ καὶ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ καὶ οὕτω γενομένη ἐρμειον τῆς ἐποκλίσεως κατήντησεν εἰς τὸν τύπον Βελβεντός»².

Ὁ Ι. Ἀντωνιάδης δημοσίευσε τὸ 1952 σειρὰ ἄρθρων στὴν ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» (σημερινὴ «Ἀντικὴ Μακεδονία») μὲ τὸν τίτλον «Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό»³.

Σχητικὰ μὲ τὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τῆς κομποπόλεως εἶδαμε πὼς προτίμησε νὰ γράφῃ: τὸ Βελβενί, ὅπως προφέρεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Κατόπιν ἀναφέρεται στὴν ἐτυμ. γγία του. Γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόμα-

παραπέμπει λάθος στὸν 178 τόμον τῆς *Glas* τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας (πβ. καὶ Σ. Κυριακίδης, Μακεδονικά 3 [1953-55], 451, ὅπου τὸ λάθος ἵσταίρηται), ἐνὸς πρόκειται γιὰ τὸν 176 τόμον, ὅπως ἐξακριβώσε ὁ κ. Ι. Παπαδριανός.

¹ Μ. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berl. 1941, σ. 86.

² Β. Φάβη, «Ὁ δυναμικὸς τόνος τῆς βορείου ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ», Ἀθηνᾶ 55 (1951), 14.

³ Ι. Ἀντωνιάδου, Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό, Ἐφημερίδα «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» 2 Ἰανουαρίου 1952 (Κοζάνη).

τος από την τουρκική λέξη *dervend*, πού πρότεινε ο Ε. Μπουντώρας, γράφει πώς αυτή δεν φαίνεται πιθανή «ἀφ' οὗ παραμένει ἀνεξήγητος ἡ προσθήκη τῆς καταλήξεως -ντό. Ἐὰν ἐπρόκειτο, λέγει, νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν τὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως, τότε μᾶλλον θὰ ἠμποροῦσε νὰ υποστηριχθῇ ἡ προέλευσίς της ἀπὸ τὴν σύνθετον τουρκικὴν λέξιν *Βε λ β ε λ ε ν τ α ῶ ν*¹ καὶ κατὰ παραθοράν: *Βε λ β ε ν τ ὶ ζ* τουρκιστί, πού σημαίνει πᾶτερχομένων ἀφθόνων ὑδάτων πέριξ καὶ ἐντὸς τῆς κομπολόεως. Ἄλλ' ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ ἐκδοχαὶ ἀποτελοῦν ἀπλὰς καὶ μόνον ὑποθέσεις».

Τῇ γνώμῃ τοῦ Α. Μπουτώρα², πού ἀνάγει τὴν ὀνομασία τῆς κομπολόεως ἐπίσης στὸ λατινικὸ τοπωνύμιο *Beneventum*, τὴ θεωρεῖ ὄχι ἀπολύτως πειστικὴ, ἂν καὶ πιστεύει ὅτι «δὲν εἶναι ἀπρόσφοροι αἱ ὀνομασίαι ἑλληνικῶν πόλεων ἢ κομῶν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν», καὶ ἀναφέρει τέτοιες τὴν Καισαρίαν, Δομένικον (*Domenicus*), Μιλόγουστα (*Miles Augustae*) κ.λ.π. Ἀναφέρει μάλιστα πὺς τῇ γνώμῃ αὐτῇ ὑποστήριξε ὁ Κοζανίτης Χ. Μεγδάνης καὶ παραπέμπει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ χειρογράφου ἀπὸ τὸν Φιλόλογο Μ. Καλινδέρη. «Ὁ Μεγδάνης, γράφει, ὀνομάζει τὴν κομὸπολὶν μας *Βενβεντόν*. Ἐὰν τοιαύτῃ ὀνομασίᾳ ἠλήθευεν ἀπαντῶσα ἐν χρήσει εἰς τοὺς προγενεστέρους κατοίκους τῆς κομπολόεως, τότε ἡ καταγωγὴ τῆς ὀνομασίας ἀπὸ τὸ *Beneventum* θὰ ἀπέκτα ἀσφαλῶς μέγιστον κύρος. Ἀλλὰ τοιοῦτον τι δὲν συμβαίνει. Ἀντιθέτως ὁ Μελέτιος φερ³ εἰπεῖν εἰς τὴν Γεωγραφίαν του (1728) ἀποκαλεῖ τὴν κομὸπολιν *Βελβενδόν* (γρ. *Βελβεδὸς*) καὶ ὄχι *Βενβεντόν*...». Προσθετεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ Δ. Μπίρδας στὴ διατριβὴ του τὸ 1830 καὶ διάφορα ἐγγραφα τῆς βιβλιοθήκης Κοζάνης ἀναφέρουν *Βελβενδὸς* καὶ ὄχι *Βενβεντόν*. «Παραμένει συνεπῶς ἀνικανοποίητος ἡ προσπάθεια πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς προελεύσεως τῆς ὀνομασίας του»³.

Ὁ κ. Ε. Μπουντώρας, ἀνεψιὸς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου, σὲ δημοσίευσμά του στὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ ἔτους 1954⁴, γράφει τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐκινήθη ἡ περιέργεια πολλῶν ὡς πρὸς τὸ πόθεν παράγεται ἡ λέξις «*Βε λ β ε ν τ ὶ*» (ὅπως λέγεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους⁵ καὶ ὄχι ὡς γράφεται εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας «*Βε λ β ε ν δ ὶ*») καὶ ἐγεν-

¹ Τῇ λ. *velvele* βρῆκα στὸ Turkish-English Dictionary τοῦ H. C. Honey καὶ Fahir Iz (Oxford 1958) μὲ τὴ σημασίαν *outry* (=κρωγῇ), λέξη ὅμως ἐνταῖς δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ.

² Δυστυχῶς χωρὶς παραπομπή.

³ Ι. Ἀντωνιάδου, Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό, ὁ.π.

⁴ Ε. Μπουντώρα, Ἱστορικὰ τοῦ Βελβεντοῦ ἐκ παλαιᾶς μεμβράνης, ὁ.π. σ. 109 κέξ.

⁵ Ὅπως εἶδαμε οἱ κάτοικοι προφέρουν: τοῦ *Βελβινδὶ*, ἀλλὰ φυσικὰ ἡ ἀπόδοσις στὴ νεοελλ. κοινὴ εἶναι *Βελβεντό*.

νήθη τὸ ἐρώτημα μήπως εἶναι ξενική. Ὑποπετεύθησάν τινες ὅτι παρήχθη ἀπὸ λατινικὴν ὀνομασίαν καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὰς λέξεις «Benevendum» ἢ «Belvedere». Παραθέτοντας ὕστερα ὅσα ἔγραψε σχετικὰ ὁ θεῖος του, συνεχίζει: «Ἀσχοληθεὶς καὶ ἐγὼ ἄλλοτε περὶ τὴν προέλευσιν τῆς λέξεως «Βελβεντό» ἐξήτασα τὰς ἀνωτέρω ἐκδοχὰς καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἱκανοποιήθην ἀπὸ τὰς εἰκασίας περὶ τῆς παραγωγῆς ταύτης ἀπὸ τὰς λατινικὰς λέξεις Benevendum ἢ Belvedere οὔτε δὲ πολὺ περισσότερο ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως dervend. Καὶ τοῦτο διότι ἡ κοιλὰς αὕτη τῆς ἀρχαίας Ἑλιμείας, εὐανδρωτάτης Μακεδονικῆς ἐπαρχίας, κατοκεῖτο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν. Τὰ εἰς τὴν περιοχὴν ἐγκατεσπαρμένα ἐκκλησίδια, τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι πρὸ τοῦ δεκάτου μ.Χ. αἰῶνος, μαρτυροῦν ὅτι ἡ περιοχὴ κατοκεῖτο πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων». Συνεχίζοντας ἀναφέρεται ὁ συγγραφεὺς στὶς δυὸ ἀρχαῖες πόλεις τῆς Πιερίας Φυλακαὶ καὶ Βάλαι (γρ. Οὐάλλαι), πού ἀναγράφουν πολλοὶ συγγραφεῖς, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Στράβων καὶ ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος. Ποὺ βρίσκονταν οἱ πόλεις αὐτὲς μέχρι στιγμῆς οἱ ἐπιστήμονες δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν μὲ βεβαιότητα, γιατί στὴν περιοχὴ ὑπάρχουν παντοῦ σκορπισμένα παλιὰ εἰρεῖπια οἰκισμῶν, τεχνῶν καὶ φρουρίων. Γιὰ τὶς Φυλακὰς πιθανότερη εἶναι ἡ γνώμη, πὼς βρίσκονταν κοντὰ στὰ σημερινὰ Σέρβια, γιατί πιστεύουν πὼς τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἡ λατινικὴ μετάφρασίς τους¹. Τὶς Βάλες (Οὐάλλαι) οἱ ἀρχαιολόγοι τὶς τοποθετοῦν ἄλλοι στὴ Βεργίνα² κοντὰ στὴ Βέροια καὶ ἄλλοι στὸ χωριὸ Βουβάλα κοντὰ στὴν Ἑλασσόνα.³

Στὸ Ἅγιον Ὅρος ὁ κ. Μουντάνας, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, βρῆκε ἓνα χάρτη σὲ μεμβράνη, πού σχεδιάστηκε ἀπὸ κάποιον Ἀλεξαντρινὸ Ἀγαθοδαίμονα τὸν Ε' αἰ. μ.Χ. μὲ βάση τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Στράβωνος καὶ τὴν Ὑφήγησιν τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου καὶ πού ἀντιγράφηκε ἀπὸ ἄγνωστο τὸ 976 ἢ τὸ 996. Στὸ χάρτη αὐτὸν οἱ Ββάλαι (ἔτσι γραμμένες στὸ χάρτη) εἶναι τοποθετημένες στὰ ἀνατολικά τῶν Φυλακῶν.

Ἐπειδὴ σὲ ἓνα ἀνατολικὸ σημεῖο τοῦ σημερινοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῶν ὑποτιθεμένων Φυλακῶν, στὴ σημερινή τοποθεσία «Μπράβας» κοντὰ στὸν

¹ Μ. Μαλούτα, Τὰ Σέρβια, Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐπισκόπηση, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 20 κἑξ.

² Βλ. Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, Realencyclopädie, Zweite Reihe, Stuttgart 1955, τόμ. VIII, Α1, σ. 278, στή λ. Vallae, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Kiepert (FOA XVII) τοποθετεῖ τὴν πόλη (μὲ ἐρωτηματικὸ) στὶς βόρειες πλαγιὰς τῶν Πιερίων ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Βέροια.

³ Α. Κεραμοπούλου, Ἱστορικὴ Γεωγραφία - Volustana-Βάλλας στενά, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 6 (1931), σ. 314. Τοῦ ἴδιου, Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ Σαρανταπόρου, Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1932, σ. 67-69.

Ἀλιάκμονα, βρέθηκαν ἐρείπια ἀρχαίου οἰκισμοῦ (σήμερα ὑπάρχει ναῖσκος καὶ μιὰ πλάκα μὲ ἀνάγλυφα τρία πρόσωπα), εἰκάζει ὁ κ. Μπουντώνας ὅτι ἐκεῖ πρέπει νὰ ὑπῆρχαν οἱ ἀρχαῖες *Βάλαι* (ὄχι στὴ Βεργίνα) καὶ ὅτι τὸ Βελβεντό εἶναι νεώτερος συνοικισμὸς τῆς ποῦ κτίστηκε, γιὰ ἄγνωστους λόγους, ἀργότερα καὶ πιθανόν, λέγει, νὰ ὀνομάστηκε ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς λατινικὰ ὑπ' ἀριθ. δύο *Βάλαι*, δηλαδὴ *Walaе duo*, ποῦ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε *Ββαλλεντό* (ἢ καὶ ἀπὸ τύπο *Βουβαλεντό*) καὶ «ἀργότερον κατ' ἀναγραμματισμὸν καὶ ἀλλαγὴν προφορᾶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἔφθασε μέχρις ἡμῶν ὡς *Βελβεντό*». «Εἶμαι ἐπομένως ὑπερβέβαιος, γράφει ὁ κ. Μπουντώνας, ὅτι τὸ σημερινὸν *Βελβεντό* εἶναι ἡ ἀρχαία ἐκείνη πόλις τῶν *Μακεδόνων* τῆς Ἑλιμείας *Wallaedo* ἢ (*Ββαλεντό*)».

Τὸν ἄλλο χρόνο ἕνας ἄλλος ἐρασιτέχνης ἐτυμολόγος ὁ κ. Σ. Λιᾶκος, συνταξιούχος στρατιωτικὸς, στὴ στήλη «Ὁ Βόρειος» τῆς ἐφημερίδας «Μακεδονία» τῆς Θεσσαλονίκης, προσπαθώντας νὰ ἀποδείξῃ βλάχικα πολλὰ σημερινὰ τοπωνύμια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἔγραφε τὰ ἑξῆς:

«*Βλαχόφωνοι καὶ μόνο Κοζανίτες ἄλλως τε, μπορούσαν νὰ λένε σιόπτ(ου)* (κατὰ *Λιούφην Σιοπωτόν*) *μιὰ βρύση τους, σκ'ρκα* (κατὰ *Λιούφην σκρίκα*) *ἐνὰ ἀπόκρυφο φρύδι τοῦ πετρόβουνου τους, σουββάλα ἢ σ' φοάλια* (κατὰ *Λιούφην Σιούφλια ἢ Ζιούβλια*) *μιὰ ἐδαφικὴ πτυχή, ἓνα κοίλωμά τους, τσιάμβρα* (κατὰ *Λιούφην Τσιάμρα καὶ Ζαμίρα*) *ἐνὰ μικροχείμαρρο κ.λ.π. Τέτοιοι ἐπίσης μπορούσαν νὰ καθιερώσουν τὶς τοπωνυμίες Σέρβια* (ἀπὸ τὸ *Τσέρβι* *δύχρωμα, κλεισοροδιάβασις*) *Βελβεντός* (ἀπὸ τὸ *βάλ-βαβδώσου* *αἰλῶνας-ὑδατῆρος*) *κ.λ.π.*»¹.

*
* *

Προσπάθησα νὰ παραθέσω ἐπίτηδες τὶς γνῶμες ὧλων, ὅσοι καταπιάστηκαν μὲ τὸ θέμα τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως, γιὰ νὰ δείξω κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ τὸ πόσο ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦμε τὰ ἐτυμολογικὰ θέματα² καὶ καταπιανόμαστε μὲ ζήλο ὅλοι, εἰδικοί καὶ μὴ εἰδικοί, φτάνει νὰ ποῦμε τὴ γνῶμή μας, ποῦ πολλὲς φορὲς μὲ φανατισμὸ ὑποστηρίζουμε. Κι ὑπάρχουν περιπτώσεις ποῦ πετυχαίνουμε. Ἐχομε παραδείγματα ποῦ στὴν Ἐπιστὴμὴ γενικὰ ἐρασιτέχνες ἔλυσαν προβλήματα, στὰ ὁποῖα οἱ εἰδικοί παιδεύονταν χρόνια. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν καλὸ νὰ γίνεται ὡς ἓνα σημεῖο, ὥστε νὰ μὴ φτάνουμε στὰ ὅρια τοῦ γελοίου. Γιατὶ καὶ οἱ παρόμοιες περιπτώσεις, ὅπως ἐκεῖνες κατὰ τὶς ὁποῖες τὸ *ἀγαπᾶν* ἐτυμολογεῖται ἀπὸ

¹ Ἐφημερίδα «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 1 Νοεμβρίου 1955, σ. 2.

² Πβ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἀντίστοιχα ἐκφραστικὰ μέσα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς, Ἑλληνικά 15 (1957), τμητικὸς Σωκρ. Β. Κουγέα, Ἀνάτυπο, σ. 1 κῆξ. «Ἡ ἐτυμολογία τραβοῦσε πολὺ περισσότερο τοὺς ἐρασιτέχνες τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν, γιατί οἱ ἐρασιτέχνες πάντοτε ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ πρὸ εὐχάριστα, τὰ πρὸ ἐντυπωσιακὰ θέματα κάθε ἐπιστήμης, καὶ τέτοιο θέμα στὴ Γλωσσολογία εἶναι ἡ ἐτυμολογία».

τὸ ἄγειν τὸ πᾶν¹, μὲ τις ὅποιες μᾶς διασκεδάζουν τὰ μεσαιωνικά ἐτυμολογικά, δὲν σπανίζουν.

Δὲν ξέρω ἂν, ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀνέφερα, ὑπάρχει καὶ ἄλλος ποὺ διατύπωσε τὴ γνώμη του γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ τοῦ τοπωνυμίου «Βελβεντό».

Πάντως σχετικὰ μὲ τις γνώμες αὐτῶν ποὺ ἀναφέραμε, παρατηροῦμε πὼς οἱ περισσότεροι δὲν ἀναφέρουν τις προηγούμενες ἐτυμολογίες γιὰ νὰ τις συζητήσουν ὕστερα, ἀλλὰ παραθέτουν ἀμέσως τὴ γνώμη τους. Παρατηροῦμε ἐπίσης πὼς οἱ Χ. Μεγδάνης, Α. Παπαγεωργίου, Α. Γερακάρης, Ρ. Skok (καὶ Α. Μπούτουρας) καὶ Μ. Vasmer, ἀνεξάρτητα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, προτείνουν τὴν ἴδια ἐτυμολογία. Ὅτι τὸ «Βελβεντό» εἶναι ὁμώνυμο μὲ τὸ «Beneventum», πόλη τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Σαμνίτιδος.

Ὅπως εἶδαμε, ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τῆς Κοζάνης καὶ ὁ Α. Παπαγεωργίου στηρίζουν τὴ γνώμη τους στὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἄλλα τοπωνύμια μὲ λατινικὲς ρίζες βρίσκονται στὴν περιοχὴ αὐτὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ὁ Α. Γερακάρης στηρίζεται ὄχι μόνο στὸ γεγονός αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι στὸ Βελβεντό σώζονται σήμερα λατινικὲς λέξεις μαζί μὲ μιὰ παιδικὴ ἀρίθμηση ποὺ μοιάζει μὲ τὴ λατινικὴ, κι ἀκόμα ὅτι ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ γάμου τῶν Βελβεντινῶν ἔχουν ὁμοιότητα μὲ ἦθη καὶ ἔθιμα ρωμαϊκοῦ γάμου.

Ὁ Ρ. Skok στηρίζεται σὲ γλωσσικὰ κριτήρια².

Οἱ ὑπόλοιπες γνώμες μένουν ἀπομονωμένες, χωρὶς δεῦτερο συνήγορο ἢ κάθε μιὰ.

Τὶς τελευταῖες δὲν θὰ τις ἀπορρίψουμε γιὰ τὸ λόγο καὶ μόνο ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τις διατύπωσαν δὲν ἦταν «εἰδικοί». Εἶναι φανερό ὅμως ὅτι δὲν στηρίζονται οὔτε σὲ ἱστορικὲς μαρτυρίες οὔτε κἀν στοὺς στοιχειώδεις γλωσσολογικοὺς νόμους. Σὰν εἰκασίες οἱ περισσότερες ἢ φανταστικὰ πλάσματα καὶ «σπινθηροβόλα λογοπαίγνια», ὅπως σωστὰ τις χαρακτήρισε ὁ Α. Γερακάρης, δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ ξανασυζητηθοῦν ἐδῶ.

Ὁ μοναδικὸς εἰδικός, ὁ μακαρίτης Ε. Μπουντώνας, ἐνῶ προσπάθησε νὰ ἐτυμολογήσῃ τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξιν *dervend*, στηριζόμενος, πολλὴ σωστά, στοὺς φωνητικοὺς νόμους τοῦ ἰδιώματος, εἶδε ὕστερα πὼς αὐτὸ ἦταν ἀδύνατο, γιατί ἔμενε ἀνεξήγητη ἡ τονισμένη κατάληξη -τὸ τοῦ ὀνόματος. Γι' αὐτὸ ἀργότερα στὸ περιθώριο ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου

¹ Etymologicum Magnum (Ἑτυμολογικὸν τὸ Μέγα ἦγουν ἡ μεγάλη Γραμματικὴ), ἐκδ. Sylburgii, Lipsiae 1816, στ. 5, «ἀγάπη, παρὰ τὸ ἄγειν τὸ πᾶν...», πβ. Etymologicum Gudianum, ἐκδ. Loysius de Stefani, Lipsiae 1920, σ. 7.

² Τοῦ Α. Μπούτουρας ἡ γνώμη, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ι. Ἀντωνιάδης ὅτι ἀνήκει στοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὸ Beneventum, δὲν ξέρω ποῦ ἔχει δημοσιευθῇ.

του, πού είχε την καλωσύνη νά μοῦ δώση ὁ ἀνεψιός του καί σεβαστός φίλος κ. Ε. Μπουντῶνας, ἔγραψε μέ μελάνη τῇ φράση: *ἀλλὰ τὸ -τό;*

Τῇ δυσκολίᾳ αὐτῇ τὴν πρόσεξε, ὅπως εἶδαμε, καί ὁ Ι. Ἀντωνιάδης (δ. π., σ. 186).

Περίεργο εἶναι πὼς δὲν δέχεται ὁ Μπουντῶνας ἢ τουλάχιστο δὲν συζητεῖ τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ *Beneventum* - *Βενεβεντόν*. Δὲν τὴν ἤξερε ἄραγε; Ποιὲς ὅμως ἄλλες ἐτυμολογίες νά ὑπονοῇ, ὅταν γράφει «*Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λέγονται μὲν πολλά;*»¹

* *
*

Τὸ ὅτι ἡ ὀνομασία «*Βιλβινδό*» (*Βελβεντό*, *Βελβενδός* κ.λ.π.) προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *Beneventum* - πού τὸ παράγουν ἀπὸ τῇ λατινικῇ φράση: *bonus eventus* = καλὴ τύχη, μοίρα -² καί μάλιστα ἀπὸ τὸν ἐξελληνισμένο του τύπο *Βενεβεντός* (*Βενεβενδός* καί *Βενεβεντόν*), δὲν πρέπει νομίζω νά ὑπάρξῃ καμιά ἀμφιβολία.

Κοντὰ στὰ ἄλλα, τὰ ὅποια ἀνέφεραν ὅσοι ὑποστήριξαν τὴν παραγωγή αὐτῇ, ὥς προστεθοῦν καί τὰ ἀκόλουθα.

Ρητὴ μαρτυρία, πού νά λέγῃ ὅτι τὸ *Βελβεντό* τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὀνομάστηκε πράγματι κατὰ τὸ *Βενεβέντο* τῆς Ἰταλίας, δὲν ὑπάρχει, ὅπως δὲν ὑπάρχει καμιά μαρτυρία καί γιὰ τὰ τόσα ὅμοια προελληνικά τοπωνύμια τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Μ. Ἀσίας. Καί ὅμως ἡ γλωσσικὴ τους μόνο ὁμοιότητα εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νά μᾶς πείσῃ πὼς ὁ ἴδιος λαὸς τὰ μετέφερε ἀπὸ τὴ μιὰ χώρα στὴν ἄλλη καί τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη σήμερα τὸ δέχεται ἀνεπιφύλακτα. *Κύμη*³ ἔχουμε στὴν Εὐβοία καί στὴν Καμπανία τῆς Ἰταλίας. Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς οἱ Ἕλληνες μετανάστες ὀνόμασαν πολλές πόλεις μὲ ἐλληνικὰ ὀνόματα ἐλληνικῶν πόλεων⁴. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καί οἱ Ἀγγλοι.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὶς λατινικὲς λέξεις πού λήγουν σὲ *-um* τὶς δέχτηκε ἡ Ἑλληνικὴ μὲ τὴν κατάληξιν *-ον*, ὅπως π.χ. τῇ λατινικῇ *duracinium* πού ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *δωράκινον* καί ὕστερα *ροδάκινο* ἢ τῇ λατινικῇ λέξει *hospitium* πού ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *ὀσπίτιον* καί ὕστερα *σπίτι* κ.λ.π. Ἔτσι λοιπὸν καί τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *Beneventum* ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *Βενεβέντο(ν)*⁵, Ἀπὸ τὸν τύπο αὐτὸν προήλθαν οἱ τύποι *Βενεβεν-*

¹ Ε. Μπουντῶνας, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος Βελβεντοῦ, δ.π., σ. 5.

² Βλ. Enciclopedia Italiana, Istituto Giovanni Treccani, Milano 1930, τόμ. VI, σ. 629.

³ Στὴν Ἰταλία *Cuma* (Cumae). Ἀρχ. *Κύμη* ἐπίσης ἔχουμε καί στὴ Μ. Ἀσία.

⁴ Μ. Τριανταφυλλίδης, Τὰ ἐλληνικὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, Ἑλληνικά 12 (1953), 328.

⁵ Πβ. Μελετίου, Γεωγραφία, δ.π. II, 191.

τὸς καὶ *Βενεβενδός*, ὅπως προήλθε ἀπὸ τῆς Κύπρου τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *castellum Buffeventum* τὸ ὄνομα *Βουφαβέντον*, ποὺ σώζεται σήμερα στὴ μεγαλόνησο.¹

Μᾶς σώθηκαν μεταγενέστερα καὶ βυζαντινὰ κείμενα, ὅπου τὸ *Beneventum* τῆς Ἰταλίας μεταγράφηκε στὰ Ἑλληνικὰ ὅπως προφερόταν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἢ ἀπὸ ὅσους μιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν τὰ Ἑλληνικὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἄς δοῦμε μερικά.

Ὁ Στράβων ὀνομάζει τὸ Beneventum *Βενεουεντόν*² (γεν. *Βενεουεντοῦ*³ αἰτ. *Βενεουεντόν*)⁴.

Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (500 μ.Χ.) γράφει: «*Βενεβεντός, χωρίον Διομήδους ἐν Ἰταλίᾳ· οἱ δὲ ὅτι κτίσμα Διομήδους ἢ καὶ Μαλοεντός ἐλέγετο· τὸ Ἑθνικὸν Βενεβεντίνος ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Καμπανίας διὰ τοῦ δ⁵, ἧς τὸ Ἑθνικὸν Βενεβενδέως*»⁶.

Στοὺς Συνεχιστὰς τοῦ Θεοφάνη διαβάζουμε: «*Τὸν δὲ Σολδάνον ἐκείνον καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν τῶν Ἀγαρηνῶν ὁ ῥῆξ Φραγγίας ἀναλαβόμενος ἐν Καπύῃ ἀπήγαγεν. Ταύτης γὰρ αὐτὸς ἤρχεν ἔτι καὶ προσέτι Βενεβενδοῦ...*»⁷, «*ἐπεξηγητέον καὶ ὅσα μεταξὺ τοῦ ῥηγὸς Φραγγίας καὶ Σολδάνου τοῦ Ἀφρικῆς ἀμυρᾶ καὶ τῶν οἰκητόρων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ συνέβη καταπραχθῆναι...*»⁸, «*Οἱ τῶν κάστρων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ παρεγίνοντο ἄρχοντες...*»⁹.

Καὶ ὁ Σουΐδας ἐπίσης (10ος αἰ. μ.Χ.) γράφει: «*Βενεβεντός ὄνομα πόλεως Καλαβρίας, ἣν κτίζει Διομήδης· εἰς γὰρ τὸν ἀπόπλουν καταχθεὶς εἰς τὰ ἴδια οὐκ ἐδέχθη, ἀλλὰ ἀπῆλθεν εἰς Καλαβρίαν καὶ κτίζει πόλιν, ἣν ἐκάλεσεν Ἀργυρίπην, τὴν μετονομασθεῖσαν Βενεβεντόν*»¹⁰.

Ὁ Μελέτιος (1728) τὸ μεταγράφει «*Βενεουέντον κοινῶς Βενεβέντον*»¹¹, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τὸ ὀνομάζει *Βενεβεντόν*¹².

¹ Bl. H. und R. Kahane, *Italianische Ortsnamen in Griechenland*, Athen 1940, σ. 22.

² Στράβωνος, Γεωγραφικά 5, 249.

³ Στὸ ἴδιο 6, 282.

⁴ Στὸ ἴδιο 6, 283.

⁵ Δηλαδή: *Βενεβενδός*.

⁶ Stephani Byzantii, *Ethnicorum quae supersunt*, (Ἐκ τῶν Ἑθνικῶν Στεφάνου κατ' ἐπιτομήν), Berolini 1849, σ. 162.

⁷ Theoph. Continuati 293, 21 (ἔκδ. Βόννης).

⁸ Στὸ ἴδιο 294, 5.

⁹ Στὸ ἴδιο 695, 6.

¹⁰ Suidae Lexicon, ἔκδ. Bekker, Βερολίνο 1854, σ. 219.

¹¹ Μελετίου, Γεωγραφία, δ.π. II, 191.

¹² Μ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα, δ.π., σ. 18.

Ὁ τονισμός στὴ λήγουσα *Βενεβεντὸς* καὶ ὄχι *Βενεβέντο(ν)* οὐά πρέπει νὰ ὀφείλεται σὲ ἀναλογία.

Ἀξίζει νομίζω νὰ σημειώσουμε πὼς καὶ τὸ *Otranto* (ἀρχ. Ὑδροῦς)¹ τῆς κάτω Ἰταλίας τὸ προφέρουν οἱ ἑλληνόφωνοι κάτοικοι τῆς περιοχῆς τοῦ Σαλέντου ἀκόμα καὶ σήμερα *to Derento*², (γεν. *tu Derentù*)³.

Ἔτσι σὲ τραγούδια τῆς περιοχῆς τοῦ Σαλέντου, ποὺ δημοσίευσε ὁ Domenico Tondi, διαβάζουμε:

*Mamma! Tuse chiatere pu travudisa;
In' ola axinnu, in' oles fantasie
Diava to Derento ce ta Choria-ma,
De fotines evriski' de Marie*⁴

*Stin xenia pu me cratenni
I clostella-mu ise sù
Ce me denni, ce me denni
stin Grikia tu Derentù*⁵

Τὴ στροφή αὐτὴ μεταγράφει ὁ Π. Καλονάρος ἑλληνικὰ ἔτσι:

*Στὴν ξενία ποὺ με κραταίνει
ἢ κλωστέλλα μου εἶσαι σοῦ
καὶ με δένει, καὶ με δένει
στὴν Γρηκία τοῦ Δερεντοῦ*⁶

Ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ *Βενεβεντόν* τῆς Ἰταλίας εἶναι φανερὸ ὅτι προέρχεται καὶ τὸ *Βελβεντό* τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἀποβολὴ τοῦ *ε* *Βενεβεντὸς* > *Βενβεντὸς* εἶναι κανονικὴ σύμφωνα με

¹ Ἀπὸ τὸν τύπο *Hydruntum*, βλ. M. - N. Bouillet, Dictionnaire universel d' Histoire et de Geographie, Paris ἄ.ἔ. στὴ λ. *Otranto*, πβλ. *Tarentum* = Τάρας, πβλ. P. Kretschmer, Sprache: Einleitung in die Altertumswissenschaft τῶν A. Gercke καὶ E. Norden, Leipzig 1923, τόμ. I, φύλλ. 6, 7, σ. 468-9. F. Skutsch - E. Σκάσση, Ἐπίτομος εἰσαγωγή εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, Ἐπ. Ἑπετ. Φίλος. Σχολ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1953-1954 καὶ 1954-1955, Ἀθῆναι 1955, (Ἀνάτοπον), σ. 79. R. Kühner, Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, Hannover 1912, σ. 491.

² Domenico Tondi, Glossa, la lingua greca del Salento, Noci 1935, σ. 128.

³ Στὸ ἴδιο, σ. 126, 128.

⁴ Στὸ ἴδιο, σ. 128.

⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 126.

⁶ Π. Π. Καλονάρου, Μεγάλῃ Ἑλλάδι, Ἀθῆναι 1944, σ. 29 «Γρηκία λέγεται ἡ ἑλληνόφωνη περιοχὴ τοῦ Σαλέντου, καὶ Δερεντό ὀνομάζεται στὴ Σαλεντινὴ διάλεκτο, τὸ Ὅτραντο, δηλαδὴ ἡ μεσαιωνικὴ πόλις τοῦ Ὑδροῦντος», πβ. Δ. Παλούμπου, Περί τῆς ἐν τῇ νοτίῃ Ἰταλίᾳ Ἑλληνοσαλεντινῆς ἀποικίας, Ἀθῆναι 1896, σ. 9.

τὸ γνωστὸ γλωσσολογικὸ νόμο τοῦ Kretschmer, τῆς ἀνομοιοτικῆς δηλαδὴ ἀποβολῆς τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ δύο ἄτονα ὅμοια φωνήεντα, ποὺ τὰ χωρίζει ὑγρὸ ἢ ἔρρινο¹ (πβ. καὶ Vasmer, παραπ. σ. 185).

Ἡ τροπὴ τοῦ ν σὲ λ *Βενβεντός* > *Βελβεντός* ἢ *Βενβεντό(ν)* > *Βελβεντό(ν)* εἶναι ἐπίσης κανονικὴ σύμφωνα μὲ τὸ γλωσσικὸ φαινόμενο τῆς ἀνομοιώσεως ν-λ=λ-ν², ὅπως πολὺ σωστά ὑποστήριξε καὶ ὁ Γιουκοσλάβος P. Skok (βλ. παραπ. σ. 184).

Ὁ τύπος τοῦ *Βιλβινδό* προέρχεται κανονικὰ ἀπὸ τὸν τύπο τὸ *Βελβεντόν* μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ -ν καὶ τὴ γνωστὴ κώφωση τῶν ἄτονων ε καὶ ι σὰ βόρεια νεοελληνικὰ ἰδιώματα.

Οἱ τύποι *Βενεβεντός* (λατινικῆς πόλεως) καὶ *Βελβεντός* (ἐλληνικῆς) δηλαδὴ μὲ -ς καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἄρθρου ὁ καὶ ἡ πρέπει νὰ προήλθαν ἀναλογικὰ, γιὰ μὲν τὸ ἡ ἀπὸ φράσεις ὅπου προηγούνται οἱ λέξεις *πόλις*, *κώμη* ἢ *κοινοπολις* π.χ. εἰς τὴν *κώμην Βεν(ε)βεντόν* (ὅπου ἡ αἰτιατικὴ δὲν δήλωνε καθαρά τὸ γένος) καὶ ὕστερα ἡ *κώμη Βεν(ε)βεντός*, ἢ εἰς τὴν *Βεν(ε)βεντόν* (ἐνν. *κώμην*) καὶ ὕστερα ἡ *Βεν(ε)βεντός* (πβ. καὶ ἀρχ. ἑλλ. ἡ πόλις ὁ *Κόρινθος* καὶ ὕστερα ἡ *Κόρινθος*³, γιὰ δὲ τὸ ὁ ἀπὸ τὴν κατάλληξιν -ος τῆς ὀνομαστικῆς κατὰ τὰ ἡ *ἄμμος*-ὁ *ἄμμος*⁴ κ.λ.π.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι νομίζω καὶ ἡ ὁμοιότητα τῆς ὀνομασίας τῶν κατοίκων τῶν δύο πόλεων. Ὁ κάτοικος τοῦ λατινικοῦ *Beneventum* ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες *Βενεβεντίνος*⁵ καὶ ὁ κάτοικος τοῦ Βελβεντοῦ λέγεται *Βιλβινός* (διαλεκτ.) καὶ *Βελβεντίνος* (*Βελβενδίνος*).

Ὁ Α. Παπαγεωργίου⁶ καὶ ὁ P. Skok⁷ πιστεύουν πὼς ἡ ὀνομασία πρέπει νὰ χρονολογηθῇ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅπως εἶδαμε παραπάνω (σ. 187), πιστεύεται ὅτι καὶ τὰ γειτονικὰ *Σέρβια* μαζὶ μὲ ἄλλα τοπωνύμια τῆς περιοχῆς

¹ P. Kretschmer, Zur Geschichte der griechischen Dialekte, Glotta 1 (1909) 36. Συγκοπὴ τοῦ ε ἔχουμε καὶ στὸ λατινικὸ ὄνομα τοῦ τοπωνυμίου. Σὲ ἀρχαῖο-τατο νόμισμα τῆς πόλεως βρέθηκε χαραγμένη ἡ λέξη Benventod, (βλ. Enciclopedia Italiana, Istituto Giovanni Trecanni, Milano 1930, σ. 629).

² Πβ. πρόχειρα: *κανοναρχῶ* - *καλοναρχῶ*.

³ Πβ. Δ. Μπίρδα, ὅπ. «ἐγεννήθη ἐν εἰς τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ Βελβενδὸν... ἔπειτα δ' ἐλήφθη ἐν εἰς τὴν οὐ μακρὰν ἀπέχουσαν Καταφύγιον (ἐνν. *κώμην* διότι τὸ *Καταφύγιον* εἶναι οὐδέτερον). Βλ. ἐπίσης Γ. Χατζιδάκη, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1930, II, 17.

⁴ Βλ. Α. Τσοπανάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ῥύθμιση τοῦ νεοελληνικοῦ κλιτικοῦ συστήματος, Θεσσαλονίκη 1948 (Ἀνάτοπος) Ἑπ. Ἑπετ. Παν/μίου Θεσσαλονίκης 6 (1950) 253.

⁵ Stephani Byzantii, ὅπ.

⁶ Α. Παπαγεωργίου, ὅπ. σ. 112.

⁷ P. Skok, ὅπ., σ. 261.

εἶναι λατινικῆς καταγωγῆς (μετάφραση τοῦ ἀρχ. ἑλλ. τοπωνυμίου *Φυλακαί*¹), ἐφ' ὅσον τὰ Σέρβια ἀναφέρονται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν Κ. Πορφυρογέννητο τὸ 10ο αἰώνα² ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Λέοντα τὸ Σοφό, στὸν ἐπισκοπικὸ κατάλογο ποὺ ἔκαμε ὁ ἴδιος, τὸν Θ' αἰώνα, ὡς ἔδρα Ἐπισκοπῆς³, ἡ μετονομασία τους πρέπει νὰ ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' αἰώνα. Ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' αἰώνα νὰ πῆραν τὸ λατινικὸ ὄνομα ἐξελληνισμένο τὸ Βελβεντό καὶ τὰ ἄλλα λατινικῆς καταγωγῆς τοπωνύμια τῆς περιοχῆς. Στὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα, τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ περίπου κατὰ τὴν ὁποία ἡ περιοχὴ αὐτὴ κατακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς γεωγράφους Κλαύδιο Πτολεμαῖο καὶ Πλίνιο δυὸ μεσογειακὲς πόλεις τῆς Πιερίας: *Φυλακαί* καὶ *Οὐάλλαι* (*Vallaei, Phylacaei*)⁴. Ἡ μαρτυρία τῶν δυὸ γεωγράφων εἶναι τὸ *terminus post quem*, γιατί ἀργότερα στὸ Συνέκδημο τοῦ Ἱεροκλέους (5ο αἰώνα) δὲν ἀναφέρεται καμιὰ πόλη στὴν περιοχὴ αὐτή. Μόνο στὸ Στέφανο τὸ Βυζάντιο (ἐπίσης 5ος αἰώνας) ἀναφέρεται πόλη *Βάλλα* ὡς «πόλις Μακεδονίας»⁵.

Ποῖο ἱστορικὸ γεγονός κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν ὀνοματοθεσίᾳ αὐτὴ δυστυχῶς πρὸς τὸ παρὸν δὲν γνωρίζουμε. Τὸ πιθανότερο εἶναι, νομίζω, νὰ ἔγινε στὸ Βελβεντό καὶ στὴν περιοχὴ του, μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, ἐγκατάσταση Ἑλλήνων ἢ ἐλληνοφόνων κατοίκων τῆς περιοχῆς τοῦ λατινικοῦ Βενεβέντου (Βενεβενδοῦ), ἴσως πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' μ.Χ. αἰώνα. Τέτοιες ἐγκαταστάσεις ἀποίκων «ρωμαίων πολιτῶν» στὴ Μακεδονία ἀναφέρονται ἤδη γιὰ παλαιότερη ἐποχὴ ἀπὸ τὸν Πλίνιο⁶.

Ὁ Κ. Πορφυρογέννητος τοποθετεῖ τὰ Σέρβια στὸ «θέμα» Θεσσαλονίκης⁷. Σὲ ἐνθύμηση τοῦ 16ου αἰώνα γίνεται ὅπως εἶδαμε μνεῖα (βλ. παραπάνω σ. 174) καὶ «θέματος Βελβενδοῦ»⁸.

¹ Μ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα, ὁ.π. σ. 21 κέξ., πβ. καὶ Μ. Μαλούτα, Τὰ Σέρβια, Θεσσαλονικὴ 1956, σ. 14 κέξ. καὶ 20 κέξ.

² Κ. Πορφυρογεννήτου, Περὶ θεμάτων, 3, 152, 32 (Βόννης).

³ *Patrologia Migne*, τόμ. 107, σ. 375 «Θρόνος ἐκκαιδέκατος, τῷ Θεσσαλονίκης πάσης Θεταλίας... γ' ὁ Σερβίας (κῶδιξ *R Σερβίων*). Πβ. καὶ Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν 14 (1938) 567 (ἀνακοίνωση Α. Ξυγγόπουλου).

⁴ Κλ. Πτολεμαῖος 3, 12, 37 (13, 40): «πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ μεσόγειοι αἰδε: Πιερίας: Φυλακαί, Οὐάλλαι...», *Plinius* IV, 10, 34: *Et in regione quae Pieria appellatur... oppida Pydna... intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei...*

⁵ *Stephani Byzantii*, ὁ.π. «Βάλλα, πόλις Μακεδονίας... Θεαγένης Μακεδονικοῖς (fragm. *Hist. Gr.* IV, 509, 3).

⁶ *Plinius* 4, 34, 4, 35, 4, 36, πβ. καὶ Α. Κεραμοπούλου, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθήναι 1939, σ. 117.

⁷ Κ. Πορφυρογεννήτου, Περὶ θεμάτων 3, 152, 32 (Βόννης).

⁸ Μ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα, ὁ.π., σ. 54.

Ἐκεῖνο πάντως πού θέλω νά τονίσω καί ἐγὼ στήν ἐργασία αὐτὴ εἶναι ὅτι πρέπει στοὺς ἐξῆς, ὅλοι ὅσοι γράφουμε ἢ μιλοῦμε γιὰ τὸ Βελβεντό, νά χρησιμοποιοῦμε ἓνα μόνο τύπο. Τὸν τύπο τὸ *Βελβεντό* πού εἶναι ἡ ἀπόδοση στὴ νεοελληνικὴ Κοινὴ τοῦ ἰδιωματικοῦ τύπου τοῦ *Bilvindó*. Τοῦ τύπου δηλαδή πού διασώθηκε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ στὴν προφορικὴ παράδοση τῶν κατοίκων καὶ πού διατήρησε στοὺς γένους αὐτὸ (δηλ. στοὺς οὐδέτερο) τὸ ἐλληνικὸ γλωσσικὸ τους αἶσθημα.

Α. Ι. ΘΑΒΩΡΗΣ